

**РЕЗИМЕ РЕЗУЛТАТА АНКЕТЕ СПРОВЕДЕНЕ
У ОКВИРУ ПРОЈЕКТА
„ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ“**

Увод

У намери да истражи распрострањеност сиве економије у Србији и утиче на њено ефикасно сузбијање, Стално радно тело за економска питања Социјално-економског савета Републике Србије реализује Пројекат у сарадњи са *Швајцарском организацијом за помоћ свету рада (СЛА)*, у оквиру кога су Савез самосталних синдиката Србије и УГС „Независност“ спровели истраживање ставова радно активног становништва (запослених и незапослених) на ову тему.

Истраживање је спроведено на територији Републике Србије, у преко тридесет општина, током маја месеца 2010. године.

Циљеви истраживања

Циљ истраживања био је да се на основу сагледавања распрострањености и карактеристика сиве економије предложе мере за њено што ефикасније сузијање, превођење у легалне токове, као и довођење у прихватљиве оквире.

Крајњи циљ је покретање проактивног размишљања запослених и обезбеђење њиховог достојанственог рада и живота.

Узорак истраживања

Упитник је попунило 838 анкетираних лица, која имају следаћа обележја:

1.) Структура испитаника према полу:

- мушкараца: 56,32%
- жена: 41,41%
- није се изјаснило: 2,27%.

2.) Структура испитаника према старости:

(Просечна старост испитаника је: 45 година)

- до 25: 5,13%
- од 25 до 45: 44,99%
- од 46 до 55: 35,32%
- преко 56: 13,37%
- без одговора: 1,19%

3.) Структура испитаника према годинама радног стажа:

(Просечан број година радног стажа је: 20 година и три месеца)

- без стажа: 2,8%
- до 5 година: 10,5%

- од 5 до 10: 7,5%
- од 10 до 15%: 13,8%
- од 15 до 20: 12,6%
- од 20 до 25: 13,2%
- од 25 до 30: 17,5%
- преко 30: 19,6%
- без одговора: 2,15%

4.) Структура испитаника према радном статусу:

- запослено: 70,2%
- незапослено: 24,8%
- остало (пензионери, студенти, ...): 3,2%
- без одговора: 1,8%

5.) Структура испитаника који раде на црно:

Од укупног броја анкетираних 20,3% је ангажовано у сивој економији, без обзира да ли имају стално запослење или су незапослени. Образложење овако добијеног процента, нешто нижег у односу на истраживања која су до сада спровођена од стране других институција, (око 30%) резултат су чињенице, да је анкета спроведена од стране синдикалних активниста и да је углавном обухвалита оне привредне субјекте где постоје синдикати.

- Од оних који раде у формалном сектору, додатно се ангажује у сивој зони њих 11,1%, и по том основу обезбеђују допуну свог кућног буџета.
- Од укупног броја анкетираних испитаника који су незапослени 55,2% извор своје egzистенције налази у сивој економији.

Анализа резултата указује да највећи број ангажованих у сивој економији потиче из домаћинства где је мањи број чланова домаћинства у радном односу (просечно домаћинство има 3,7 чланова, а ради 1,4).

6.) Структура испитаника према стручној спреми:

Од укупног броја испитаника у сивој економији је највише ангажованих са средњом стручном спремом (17,6%) и лица без квалификација (12,1%), али није занемарљив проценат и оних са високом стручном спремом (9,3%).

Од укупног броја ангажованих лица у сивој економији највећи њихов број је са средњом стручном спремом (75,5%), а следе: висока стручна спрема (13,3%), виша стручна спрема (6,12%), без квалификације (3,1%), док се није изјаснило 2%.

Имајући у виду, да је највећи број оних који су у последњих десет година мењали посао или остајали без посла било запослених са средњом стручном спремом (28%), може се претпоставити да је процес транзиције највише погодио ову категорију запослених и да је то допринело високом учешћу ових лица у структури запослених у сивој зони.

Међу разлозима које испитаници наводе због којих су напустили претходни посао најчешће се наводе: „газда ми рекао да не радим више“, „прекид на одређено“, „тражио сам плату“, „напустио сам због непирмања плате“, ...

7.) Структура испитаника према уговору о раду и колективном уговору

- 67,4% има уговор о раду,

- 19,7% нема уговор о раду,
- без одговора 12,9%.

Од оних који су формално запослени 96% има потписане уговоре о раду, али је само њих 67% покривено колективним уговором код послодавца и то претежно у јавном сектору.

8.) Исплата зараде

Зараде се редовно исплаћују у јавним предузећима.

Од почетка године се примећује благи пораст запослених који не примају зараде.

Највише зараде остварују запослени у јавном сектору (међу њима је највише оних са зарадом преко 30.000 динара), док су зараде код оних који раде у сивој зони углавном између 15.000 и 20.000 динара или испод тог нивоа.

9.) Прекид радног стажа

35,7% испитаника је имало прекид радног стажа и тај прекид је трајао углавном од неколико месеци до 4 године (појединци су имали прекид од само само 7 дана, док су неки имали прекид до 7 година).

Испитаници наводе да су током трајања прекида стажа приходе обезбеђивали кроз: „рад на црно“, „од допунског рада“, „кроз помоћ чланова породице“, „позајмице пријатеља“, „радом у пољопривреди“, „сналажењем“, „радом код приватника“, „наслеђе“, „породичне пензије“, „преко Завода за запошљавање“, „никако“, „сезонске послове“,...

10.) Схватање појма сиве економије

93,6% анкетираних је чуло за појам „сива економија“ и под тим појмом подразумева рад на црно (71%), послодавца који не уплаћује доприносе (40,2), радника који није пријављен (38,2%), послодавца који остварује већи приход од пријављеног (30,3%) и послодавца који није регистрован (29,0%).

11.) Шта омогућава одржавање сиве економије

На питање шта омогућава одржавање сиве економије, добијени одговори су следећи: „толерисање државе, могла би да спречи да хоће“, „држава, влада, министарство, странке“, „недовољно посла“, „неадекватно спровођење закона“, „недостатак стимулативне политике“, „страх радника за радно место“, „рупе у закону које послодавци искоришћавају“, „зато што државни органи не раде свој посао (инспекција, МУП, ...)“, „лоше уређени економски систем“, „мућке“, „висока стопа незапослености“, „политизација и корупција“, „приватизација која је уништила највећи број постојећих радних места, а друга нису створена“, „гашење синдикалног покрета“, „лоша контрола“, „менталитет људи“, ...

Много пута поновљено је: држава, корупција, недостатак посла, лоши закони, неажурност инспекцијских органа, и то што људи не знају своја права.

12.) Стимулативна политика

Међу најчешће навођеним стимулативним мерама које могу обезбедити превођење сиве економије у легалне токове испитаници издвајају:

- већу инспекцијску контролу: 56,7%,
- веће казне: 45,5%
- ниже порезе и доприносе: 36,6%

- подизање свести: 33,2%

- веће стимулације за запошљавање: 27,7%.

Међу остале мере које су испитаници потенцирали су: поштовање уговора о приватизацији, доношење закона који штите радника, правичност судства и инспекцијских органа, функционисање државног апарата, сузбијање корупције, јачање синдиката, отварање радних места...

13.) Оцена рада инспекцијских органа

Са оценом да је рад инспекцијских органа на пољу сузбијања сиве економије ефикасан сложило се 3,3% испитаника, док је 85,5% рад инспекцијских органа оценило недовољним или никакавим.

14.) Исплативост сиве економије

Постојање сиве економије према оцени испитаника највише се исплати предузећима која не пријављују раднике (68,8%), односно њиховим власницима (газдама), држави – чување социјалног мира и богаћење (11,1%), запосленима на црно (9,8%), мафији, појединцима, свима онима који директно учествују у њој, тајкунима и онима који се на тај начин богате.

15.) Штете од сиве економије

Интересантно је да велики број испитаника државу (53,1%) и запослене на црно (48,7%) идентификује и као највеће губитнике, тј. да трпе највеће штете од сиве економије. Уз њих, испитаници оцењују, да негативне ефекте сива економија има на све структуре друштва, посебно предузећа која раде легално, којима она одузима велики део тржишта и новца и обара квалитет производа и услуга.

16.) Права запослених у сивој економији

92,6% испитаника сматра да су запосленима у сивој економији ускраћена готово сва радна права, права из социјалног осигурања, (пензијског осигурања, здравственог осигурања и осигурања за случај незапослености), право на зраду, право на боловање, годишњи одмор, топли оброк, синдикално организовање....

4,3% испитаника наводи да је предност рада у сивој економији могућност веће зараде која се исплаћује на руке, непостојање отказног рока, материјале и кривичне одговорности за штету нанету послодавцу, никаква контрола пословања.

17.) Шта би испитаници предузели уколико раде у сивој економији?

Уколико би се нашли у позицији да раде у сивој економији испитаници 41,1% показује спремност да пријави послодавца надлежној инспекцији, 33,1% не би предузело ништа, док би 16,2% се обратило синдикату.

Најчешће навођени разлози због којих испитаници не би предузели ништа су страх од отказа уколико се пријави послодавац и угрожавање властите егзистенције.

18.) Ко треба да се бори против сиве економије?

Испитаници сматрају да се против сиве економије у првом реду мора борити: држава (37%), синдикати (29,8%), запослени у сивој економији (21,2%), послодавци који пријављују радника (12,5%), итд.

Пројектовањем ових резултата на укупну економију Србије произилази да је око 665.000 радно активних становника на неки начин ангажовани у сивој економији (или као додатни извор прихода уз посао или као једини извор прихода).

Испитаници су одговарали опширније на питања која су била одраз општег знања, дајући при томе опширне коментаре, али када су се питања односила на њихов лични статус, постојао је страх и резервисаност испитаника. То се може објаснити тиме да постоји страх за њиховом егзистенцијом и страх за стављање у неповољнији положај.

Велики број испитаника је на крају анкете подржао напоре да се стане на пут сивој економији и оценили анкету као један значајан искорак у том правцу.